

Jacques Siegers*

Uurloonverschillen tussen mannen en vrouwen en de arbeidsverdeling binnen het huishouden

De verklaring van de arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen binnen het huishouden behoort sinds lang tot het terrein van de sociologie en de psychologie. In de economische wetenschap vormt het daarentegen pas sinds hooguit twee decennia een voorwerp van theoretisch en empirisch onderzoek. Daarbij wordt aan de *uurloonverschillen* tussen mannen en vrouwen een centrale rol toegekend. Zoals in het navolgende wordt aangegeven, zal de partner met het hoogste uurloon ernaar tenderen zich te specialiseren in het verrichten van betaalde arbeid en de partner met het laagste uurloon in het verrichten van onbetaalde arbeid. Dit artikel concentreert zich op de ongelijkheid in het verrichten van betaalde arbeid. Onderzocht wordt in hoeverre deze ongelijkheid afneemt, wanneer de bestaande uurloonverschillen tussen mannen en vrouwen worden geëlimineerd. Alvorens de uitkomsten van de empirische analyse te presenteren wordt ingegaan op de achterliggende economische theorie op het betreffende terrein.

106

De arbeidsverdeling binnen het huishouden in de economische theorie

De economische theorie betreffende de arbeidsverdeling binnen het huishouden is gebaseerd op de door Becker geïntroduceerde amendering van de mikro-economische theorie van het konsumenten-gedrag. Laatsgenoemde theorie tracht te komen tot een verklaring van het gedrag van huishoudingen waar het de aankoop van goederen betreft.¹ In het bijzonder wordt getracht tot toetsbare uitspraken te komen omtrent de reactie van huishoudingen op veranderingen in hun inkomen en in de prijzen van de onderscheiden goederen. Daartoe wordt uitgegaan van de veronderstelling dat huishoudingen streven

---

* Economisch Instituut, Rijksuniversiteit te Utrecht. De schrijver dankt drs H.A. Pott-Buter en drs J.J. Schippers voor hun commentaar

op een eerdere versie van dit artikel.
1. Zie bijv. H.A.J. Green, *Consumer theory*, Harmondsworth, 1971.

naar nutsmaximalisatie, waarbij de hoogte van het nut afhangt van de hoeveelheden van de door de huishoudingen gekochte goederen. Het streven naar maximalisatie van het nut wordt begrensd door het feit dat de som van de aan deze goederen bestede bedragen niet groter kan zijn dan het inkomen. Rekening houdend met de grenzen die het inkomen stelt, kunnen op algebraïsche wijze uit de maximalisatie van de nutsfunctie — dat wil zeggen de functie waarin het nut en de hoeveelheden van de goederen aan elkaar worden gerelateerd — de vraagfuncties van de goederen worden afgeleid. Deze vraagfuncties geven het verband weer tussen de gevraagde hoeveelheden enerzijds en de prijzen van de goederen en het inkomen van de huishouding anderzijds.

Wanneer ook *vrije tijd* wordt opgevat als een goed, dan kan het in de analyse worden behandeld als elk ander goed. Als (schaduw)prijs van een uur vrije tijd fungeert de loonvoet, dat wil zeggen het inkomen dat wordt gederfd doordat het betreffende uur niet aan betaalde arbeid wordt besteed.² Op analoge wijze als bij de andere goederen kan dan de vraagfunctie van vrije tijd worden afgeleid. Wanneer vrije tijd gelijk wordt gesteld aan de totale beschikbare tijd minus de aan betaalde arbeid bestede tijd, is daarmee tevens de aanbodfunctie van betaalde arbeid gevonden.

Bij de tweedeling tussen vrije tijd enerzijds en tijd besteed aan betaalde arbeid anderzijds wordt geen rekening gehouden met *onbetaalde huishoudelijke arbeid*. Deze faktor heeft Becker in de theorie van het konsumentengedrag geïncorporeerd door de door een huishouding aangeschafte marktgoederen niet als finale goederen te beschouwen maar als produktiefactoren van binnen de huishouding plaatsvindende produktieprocessen.³ Zo zijn een pak koffie, melk, suiker en dergelijke te zien als ingrediënten die benodigd zijn om het finale goed 'een kop koffie' te produceren. De schaduw prijzen van de finale goederen bestaan derhalve uit een tijd- en een marktgoederenkomponent. De tijdcomponent is gelijk aan het produkt van de prijs van tijd, dat wil zeggen de loonvoet, en de voor de produktie van het betreffende finale goed benodigde hoeveelheid tijd. Het finale goed is

107

---

2. Zowel hier als in het navolgende wordt steeds gesproken over loonvoet, ook daar waar het zelfstandigen betreft. Dit ter vermijding van de wijdlopijge uitdrukking arbeidsinkomen per tijdseenheid.

3. G.S. Becker, The theory of the allocation of time, *Economic Journal*, september 1965; zie ook G.S. Becker, *Economic Theory*, New York 1971, inz. p. 163 en R.T.

Michael en G.S. Becker, On the new theory of consumer behavior, *The Swedish Journal of Economics*, 1973. Voor verwante benaderingen zie K.J. Lancaster, A new approach to consumer theory, *Journal of Political Economy*, april 1966; K.J. Lancaster, *Consumer Demand. A New Approach*, New York 1971; R. Muth, Household production and consumer demand functions, *Econometrica*, juli 1966.

derhalve duurder naarmate de loonvoet hoger is en naarmate de benodigde tijd groter is.

Deze door Becker ontwikkelde theorie kan als volgt worden toegepast op de arbeidsverdeling tussen beide partners van een echtpaar. Voor elk finaal goed kan de schaduwprijs worden bepaald zowel voor het geval dit goed door de man wordt geproduceerd als voor het geval de vrouw de produktie van het goed voor haar rekening neemt. Zoals in de vorige alinea is aangegeven, worden deze schaduw prijzen bepaald door de prijs van tijd (hoeveel bedraagt het per tijdseenheid gedeelde geldelijk inkomen) en de arbeidsproduktiviteit (hoeveel van het finale goed wordt per tijdseenheid geproduceerd). Elk huishouden zal er in beginsel naar streven de diverse finale goederen op zodanige wijze te produceren dat de betreffende schaduw prijzen het laagste zijn. Naarmate de loonvoet van de man ten opzichte van die van de vrouw hoger en zijn arbeidsproduktiviteit binnen het huishouden ten opzichte van die van de vrouw lager is, zal de tendens derhalve sterker zijn dat *de vrouw* zich specialiseert in het verrichten van onbetaalde huishoudelijke arbeid en *de man* zich specialiseert in het verrichten van betaalde arbeid.

Het feit dat in onze samenleving aan beide in de vorige zin genoemde kondities doorgaans is voldaan, kan worden toegeschreven aan de wijze waarop mannen en vrouwen worden gesocialiseerd. Gegeven de traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen waarmee kinderen worden gekonfronteerd, ontstaat voor hen een beeld van hetgeen later van hen zal worden verwacht. Voor jongens is dat de beroepsrol en de daarmee samenhangende rol van kostwinner, voor meisjes de rol van echtgenote en moeder. Terwijl mannen van jongs af aan wordt bijgebracht huishoudelijke arbeid niet te hoeven kunnen, zodat het aanleren van de benodigde vaardigheden bij hen in belangrijke mate achterwege blijft, geldt voor vrouwen het tegendeel. Het komplement hiervan is dat de bij de mannen ontwikkelde gerichtheid op het vervullen van de rol van kostwinner ertoe leidt, dat zij gemiddeld een hogere en meer op de sfeer van de betaalde arbeid gerichte opleiding hebben gevolgd dan vrouwen.

Zowel het verschil in arbeidsproduktiviteit als het, daar niet los van staande, verschil in potentiële loonvoet — en daarmee de arbeidsverdeling tussen de seksen — kan derhalve in beginsel worden verklaard zonder een beroep te doen op *biologische* verschillen tussen mannen en vrouwen.⁴ Helaas is Beckers eigen toepassing van de door hem

4. Met name het verschil in potentiële loonvoet is met het voorgaande uiteraard niet uitputtend verklaard; zie voor verdere uitwerkingen J.J.

Siegers, Ongelijkheid tussen mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt, *Sociaal Maandblad Arbeid*, 1981, 556 e.v. en A.H.E.B. Koot-du Buy en J.J.

ontwikkelde theorie van het konsumentengedrag op de arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen niet vrij van vooroordelen met betrekking tot de biologische bepaaldheid van genoemde arbeidsverdeling.⁵ Nu is het weliswaar niet onaannemelijk, dat het feit dat vrouwen in tegenstelling tot mannen het vermogen bezitten kinderen te baren en te zogen een historische verklaring vormt voor de bestaande arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen, maar voor de huidige post-industriële maatschappij kan worden gesteld dat het biologische onderscheid tussen mannen en vrouwen zelf⁶ niet (langer) van belang is voor de arbeidsverdeling tussen de seksen.⁷ De economische en technische ontwikkeling hebben ertoe geleid dat de met de zwangerschap en het zogen samenhangende fysieke beperkingen slechts gedurende hoogstens enkele maanden relevant zijn voor deze arbeidsverdeling. En gegeven het betrekkelijk lage geboortecijfer en de lange gemiddelde levensduur van vrouwen vormt de betreffende periode slechts een fractie van hun totale leven. Het feit dat Becker zijn theorie op een aanvechtbare wijze toepast, vormt echter geen reden om de theorie zelf te verwerpen.⁸ Behalve verschillen in arbeidsproductiviteit en loonvoet spelen ook de preferenties van de partners een rol met betrekking tot de arbeidsverdeling binnen het huishouden.⁹ Waar het in dit artikel om gaat, is hetgeen door Cohen en Stafford met behulp van een simulatie-analyse is geadstrueerd.¹⁰ Ondanks het feit dat in hun model aan de man en de vrouw identieke parameters werden toegekend met betrekking tot hun preferenties en produktiemogelijkheden binnen het huishouden, blijkt de man meer tijd te besteden aan betaalde arbeid en minder aan onbetaalde arbeid binnen het huishouden dan de vrouw. Dit verschil in tijdsbesteding komt geheel voor rekening van het in het model veronderstelde verschil in potentiële loonvoet tussen de man en de vrouw bij de aanvang van het huwelijk. *Eliminatie van dit verschil in*

Siegers, Loonverschillen tussen mannen en vrouwen: een test van Bergmann's crowding-theorie, *Maandschrift Economie*, april 1983.
 5. G.S. Becker, *A treatise on the family*, Londen 1981, inz. hfst. 2. Zie bijvoorbeeld p. 21: "Women not only have a heavy biological commitment to the production and feeding of children but they also are biologically committed to the care of children in other, more subtle ways". Zie ook de kritiek van M.T. Hannan, Families, markets, and social structures: An essay on Becker's *A treatise on the family*, *Journal of Economic Literature*, maart 1982, 67.
 6. Dat wil zeggen: los van de eraan

gekoppelde maatschappelijke (voor-)oordelen.
 7. Siegers, a.w., 556-557.
 8. Vergelijk A. Bleich, U. Jansz en S. Leydesdorff, Lof der rede, *Tijdschrift voor Vrouwenstudies* 1 (2), 1980, met betrekking tot het hanteren van statistische methoden van onderzoek.
 9. Zie bijv. J.J. Siegers en P. Tjebbes, De deelname van mannen aan onbetaalde huishoudelijke arbeid: een analysekader, *Sociologische Gids*, te verschijnen.
 10. M.S. Cohen en F.P. Stafford, A life cycle model of the household's time allocation, *Annals of Economic and Social Measurement*, 1974.

loonvoet kan derhalve bijdragen aan de totstandkoming van een geëmancipeerde arbeidsverdeling, dat wil zeggen van een arbeidsverdeling waarbinnen mannen en vrouwen gelijke posities bezetten.¹¹ In het navolgende wordt afgeleid in welke mate genoemde eliminatie naar verwachting de ongelijkheid in het verrichten van betaalde arbeid tussen gehuwde mannen en vrouwen vermindert.

Empirische analyse

De empirische analyse is uitgevoerd met behulp van de resultaten die werden verkregen via een eerder verricht statistisch onderzoek naar de determinanten van het arbeidsaanbod door gehuwden in Nederland.¹² De gehanteerde data werden ontleend aan het *Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek 1979* van het Sociaal en Cultureel Planbureau.¹³ De berekeningen zijn toegepast op de gegevens van

tabel 1

Loonvoetelasticiteiten van het aanbod van betaalde arbeid door gehuwden^a

	mannen		vrouwen	
	arbeids- markt- participatie	betaalde arbeidstijd in uren per week	arbeids- markt- participatie	betaalde arbeid in uren per week
loonvoet man	0,23 ^b	0,27 ^b	-0,36	-0,29
loonvoet vrouw	n.s. ^b	n.s. ^b	1,87	1,21

a. Ontleend aan P.S.A. Renaud en J.J. Siegers, Het aanbod van arbeid door gehuwden in Nederland, *Economisch-Statistische Berichten*, 8-6-'83; alle berekeningen zijn gebaseerd op AVO-79.

b. Niet significant verschillend van nul.

110

3114 echtparen waarvan alle benodigde data bekend waren en waarvan beide partners jonger waren dan 65 jaar. In het genoemde onderzoek is onderzocht in hoeverre het aanbod van betaalde arbeid

11. Zie J.J. Siegers, Op weg naar gelijkheid van mannen en vrouwen binnen de maatschappelijke arbeidsverdeling?, *Tijdschrift voor Politieke Economie* 6 (2), december 1982, 16-18 en de aldaar vermelde literatuur.

12. P.S.A. Renaud en J.J. Siegers, Het aanbod van arbeid door gehuwden in Nederland, *Economisch-Statistische Berichten*, 8 juni 1983.

13. Zie voor nadere informatie omtrent deze enquête SCP, *Profijt van de overheid*, Den Haag, 327 en H. de Groot, C.A. de Kam en E. Pommer, *Een algemene arbeidsduurverkortings met tien procent*, SCP, Rijswijk 1982, 16-18. Een aantal van de gehanteerde gegevens (waaronder de gebruikte jaarlouwen) zijn gebaseerd op door het SCP uitgevoerde bewerkingen van de oorspronkelijke gegevens.

door gehuwde mannen en gehuwde vrouwen wordt beïnvloed door eigen loonvoet en de loonvoet van de partner, door de leeftijd en door de aanwezigheid van kinderen van verschillende leeftijden in het gezin. De voor dit artikel relevante uitkomsten betreffen de geschatte waarden van de elasticiteit van het arbeidsaanbod van elke partner ten opzichte van respectievelijk de eigen loonvoet en die van de andere partner.¹⁴ Deze loonvoetelasticiteiten geven aan met welke percentage het arbeidsaanbod van een partner verandert als respectievelijk de eigen loonvoet en die van de partner met 1% verandert. De betreffende

Het effect van de eliminatie van de bruto uurloonverschillen tussen mannen en vrouwen op de ongelijkheid in het verrichten van betaalde arbeid tussen gehuwde mannen en gehuwde vrouwen^a

tabel 2

Maatregel	mannen		vrouwen	
	arbeids- markt participatie in procenten	betaalde arbeidstijd in uren per week	arbeids- markt participatie in procenten	betaalde arbeidstijd in uren per week
geen	91	37,3	26	7,1
verlaging van het uurloon van mannen tot dat van vrouwen	86	35,1	28	7,6
verhoging van het uurloon van vrouwen tot dat van mannen	91	37,3	40	9,5
verlaging van het uurloon van mannen en ver- hoging van het uurloon van vrouwen tot het gemiddelde uurloon	90	36,7	36	8,9

a. De toegepaste elasticiteiten zijn ontleend aan tabel 1; alle berekeningen zijn gebaseerd op AVO-79.

111

14. Het betreft hier steeds de bruto loonvoeten.

elasticiteiten zijn weergegeven in tabel 1.

In deze tabel is met betrekking tot het arbeidsaanbod een onderscheid gemaakt tussen twee aspecten van dit aanbod, te weten de *arbeidsmarktparticipatie* (men behoort hetzij wel tot de beroepsbevolking, dat wil zeggen men verricht betaalde arbeid of is werkzoekend, hetzij niet) en het *aantal uren dat betaalde arbeid wordt verricht*. De arbeidsmarktparticipatie door de mannen blijkt positief te worden beïnvloed door de eigen loonvoet. Blijkens de gevonden waarde van de betreffende elasticiteit leidt een stijging van de loonvoet van de man met 1% tot een stijging van diens arbeidsmarktparticipatie met 0,23%. De loonvoet van de vrouw speelt daarentegen met betrekking tot de arbeidsmarktparticipatie door de man geen rol. Analoge konklusies gelden ten aanzien van de door de man aan betaalde arbeid bestede tijd. De elasticiteit ten opzichte van de eigen loonvoet bedraagt hier 0,27%. Het arbeidsaanbod van de vrouwen wordt blijkens tabel 1 positief beïnvloed door de eigen loonvoet, maar negatief door de loonvoet van de echtgenoot. Met betrekking tot de arbeidsmarktparticipatie door de vrouw bedragen de betreffende elasticiteiten respectievelijk 1,87 en -0,36, met betrekking tot de betaalde arbeidstijd 1,21 en 0,29. Het arbeidsaanbod door de vrouwen blijkt derhalve veel gevoeliger voor veranderingen in de loonvoeten dan het arbeidsaanbod door de mannen.

De in tabel 1 gepresenteerde elasticiteiten kunnen worden gebruikt om het effect te berekenen van de eliminatie van de uurloonverschillen tussen mannen en vrouwen op de ongelijkheid in het verrichten van betaalde arbeid tussen gehuwde mannen en gehuwde vrouwen. De resultaten van deze berekeningen zijn weergegeven in tabel 2. Op de eerste regel van deze tabel zijn de gegevens omtrent het arbeidsaanbod vermeld die de actuele situatie in 1979 beschrijven. De tweede regel geeft het effect weer van de verlaging van het uurloon van de mannen tot dat van de vrouwen. Omdat het uurloon van mannen ten tijde van de enquête waarop deze berekeningen zijn gebaseerd, dat wil zeggen eind 1979, ongeveer 28% hoger lag dan dat van vrouwen,¹⁵ betekent dit een verlaging van het uurloon van mannen met 22%.¹⁶ Terwijl vóór deze operatie de arbeidsmarktparticipatie door mannen 3,5 maal zo groot is als de arbeidsmarktparticipatie door vrouwen, is dit verhoudingsgetal na deze operatie gedaald tot 3,1. Wat betreft de in uren per week gemeten betaalde arbeidstijd bedragen deze verhoudingsgetallen respectievelijk 5,3 en 4,6. Een verhoging van het uurloon van vrouwen tot dat van mannen laat het arbeidsaanbod door mannen ongewijzigd, maar leidt tot een grote

15. Koot-du Buy en Siegers, a.w.

16. $\frac{1,28 - 1,00}{1,28} \times 100\% = 22\%$

stijging van het arbeidsaanbod door vrouwen. De arbeidsmarkt-participatie door gehuwde vrouwen neemt toe van 26% tot 40%. De arbeidsmarkt-participatie door mannen is dan 2,3 maal zo groot. Wat betreft de in uren per week gemeten betaalde arbeidstijd bedraagt het overeenkomstige verhoudingsgetal 3,9.

Een verlaging van het uurloon van mannen tot dat van vrouwen en een verhoging van het uurloon van vrouwen tot dat van mannen leiden tot forse makro-ekonomische konsekwenties. Mede met het oog hierop zijn de effecten op het arbeidsaanbod berekend van een verlaging van het uurloon van mannen en een verhoging van dat van vrouwen tot het gemiddelde uurloon.¹⁷ Dit impliceert een daling van het uurloon van mannen met 6,3% en een stijging van het uurloon van vrouwen met 20%. Blijkens de onderste regel van tabel 2 neemt hierdoor het arbeidsaanbod door gehuwde mannen iets af, terwijl het arbeidsaanbod door gehuwde vrouwen een sterke stijging vertoont. De arbeidsmarkt-participatie door gehuwde mannen is na deze operatie 2,5 maal zo groot als de arbeidsmarkt-participatie door gehuwde vrouwen in plaats van, zoals oorspronkelijk, 3,5 maal. De in uren per week gemeten betaalde arbeidstijd is voor gehuwde mannen na deze operatie 4,1 maal zo groot als voor vrouwen in plaats van, zoals oorspronkelijk, 5,3 maal.

Konklusies

De ongelijke arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen binnen het huishouden kan deels verklaard worden uit het verschil in uurloon tussen mannen en vrouwen. In dit artikel is onderzocht welke gevolgen de eliminatie van de in Nederland bestaande uurloonverschillen tussen mannen en vrouwen heeft voor één aspekt van de arbeidsverdeling binnen het huishouden, te weten de ongelijkheid in het verrichten van betaalde arbeid tussen gehuwde mannen en gehuwde vrouwen. Berekeningen op basis van het *Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek 1979* van het Sociaal en Cultureel Planbureau geven aan dat een verlaging van het uurloon van mannen en een verhoging van dat van vrouwen tot het gemiddelde uurloon leidt tot een forse stijging van het aanbod van betaalde arbeid door gehuwde vrouwen. De arbeidsmarkt-participatie stijgt van 26% naar 36%, dat wil zeggen met bijna 40%. De in uren per week gemeten betaalde arbeidstijd neemt toe met ruim 25%.¹⁸ Het aanbod van betaalde arbeid door

---

17. Ook hiervan zijn uiteraard makro-ekonomische konsekwenties te verwachten, maar toch minder dan van de twee boven genoemde maatregelen. Zij blijven in deze partiële analyse buiten beschouwing.

18. Dat wil zeggen dat de nieuwe toetreders een aanzienlijk kleiner aantal uren betaalde arbeid (wensen te) verrichten dan degenen die reeds vóór de loonvoetverandering betaalde arbeid verrichten.

gehuwde mannen ondergaat slechts een geringe daling. Per saldo leidt de genoemde eliminatie van de bruto uurloonverschillen tussen mannen en vrouwen ertoe, dat het quotiënt van de arbeidsmarktparticipatie door gehuwde mannen en de arbeidsmarktparticipatie door gehuwde vrouwen daalt met 29% en het overeenkomstige quotiënt met betrekking tot het aantal uren betaalde arbeid per week met 22%.¹⁹ De eliminatie van de bruto uurloonverschillen tussen mannen en vrouwen lijkt derhalve een *significante vermindering in de ongelijkheid in de arbeidsverdeling binnen het huishouden* tussen gehuwden tot gevolg te hebben. Gekonkludeerd kan worden dat de bestaande beloningsverschillen tussen mannen en vrouwen niet alleen op grond van rechtvaardigheidsoverwegingen bestrijding verdienen, maar ook vanuit het oogpunt van een streven naar een geëmancipeerde arbeidsverdeling.²⁰

19. Respektievelijk:

$$\frac{91/23 - 90/33}{91/23} \times 100\% = 31\%$$

en:

$$\frac{37,3/7,1 - 36,7/8,9}{37,3/7,1} \times 100\% = 22\%$$

20. Welk streven overigens uiteindelijk eveneens deels op rechtvaardigheidsoverwegingen is gebaseerd; zie de in voetnoot 11 aangehaalde literatuur.

Eerdere artikelen in TPE op verwant terrein waren:
 Hettie Pott-Buter en Joop Odink, *Het eigen arbeidsinkomen van gehuwde vrouwen*. TPE 5/3
 Jacques Siegers, *Op weg naar gelijkheid van mannen en vrouwen binnen de maatschappelijke arbeidsverdeling?* (met commentaren van Joop Hartog en Mirjam Nijhof), en andere artikelen in het *themanummer Vrouwenemancipatie en economie*. TPE 6/2
 Aad van Mourik, Jacques Siegers en Martin Stijnenbosch, *Mannelijke verpleegkundigen en vrouwelijke ziekenverzoekers*. TPE 6/4